

ЛЕГЕНДИТЕ ЗА ПРЕНАСЯНЕ НА СВЯТОСТ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА ХРАМОВЕ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ. КЪМ ВЪПРОСА ЗА ЕТАПИТЕ НА ЕВАНГЕЛИЗАЦИЯ

Диляна Станева

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий”

Нарушеното равновесие в държавно-политическия, етнокултурния и религиозния живот на българското общество през отделни епохи от неговото развитие, води до периодична необходимост от набавяне на святост. Кризисните периоди за държавата, църквата и обществото предизвикват съответните вълни на поредно евангелизване. То включва канонизирането на пустинножителите за светци през Първо българско царство, култа към българските светци през XI-XII в. и появата на нов тип светци – мъченици за вярата през XV век¹. Тенденцията за издигането на светци – мъченици за вярата ултимативно се налага като религиозно мотивиран модел на поведение.

След Освобождението от турско робство евангелизацията става официална политика на младата българска държава; в същото време фолклорното християнство придава значимост на лечители, ясновидци, врачове, „канонизирайки ги” за живи светци². Изброените дотук прояви на „високата” и „ниската” религиозна среда са съпътствани от пренасяне на мощи, икони и всякакви други предмети на християнския култ³. Най-често тяхната поява мотивира възстановяването на стари (разрушени) параклиси, църкви и манастири. Легендите за пренасяне на святост водят до построяване на храм, мястото за който се избира според фолклорната памет – за такива топови се пази спомен за извършвани християнски обреди.

След XV в. се извършва спорадично строителство на храмове. Най-масово то се осъществява след фермана на султан Махмуд II от 1832 г. за възстановяването на християнски храмове върху основите на по-рано разрушени. Пример за това са църквите в Троянския манастир, в Жеравна и околните села, в Котел и др.⁴ Възстановяването на храмове е съпътствано от разкази, които мотивират построяването им. Битуването им насочва към пореден етап на евангелизване. Етиологичните разкази може да се окажат ключ за уточняване на приблизителното възникване на даден храм и за връзките му с други храмове. Условно, местата, откъдето пристигат предметите, носители на святост, могат да се разделят на православни и католически. За да се повлияе върху съзнанието на християнското население по българските земи, изграждането на църкви и манастири се свързва с някакво чудо.

Преданието за появата на Троянския манастир говори за връзка с монашеските братства на Света гора Атонска. Във вариантите на този етиологичен разказ се показват и връзките на манастира с култови места в региона. Подобни легенди са много характерни за места, разположени в сравнително по-голяма или по-малка близост до важни сакрални средища. Те свързват идеологически периферията с центъра⁵.

Евангелизационните процеси на българите-католици протичат в различно време от тези на православните им събратя. Катализатор на тези процеси е католическата мисия в българските земи. Разказаната от францисканския монах Б. Клайнер легенда за пренасянето на Чипровската икона на св. Богородица на север от Дунава кореспондира с преданията за пренасяне на святост от Троянско и Ловешко⁶. Възможно е католиците мисионери в Чипровец да са се съобразили със спецификите на местната фолклорна вяра, за да утвърдят мисията си.

След разгрома на Чипровското въстание и бягството на жителите му във Влашко, иконата на св. Богородица, се пренася в новото им землище. Този акт се осъществява във връзка с набавянето на святост за усвояване на новата територия. Скулптурната фигура Богородица с Исус в католическата катедрала на град Дева също е пренесена във Влашко след разгрома на въстанието.

Евангелизацията в посочените примери е свързана със запазването на българската католическа общност извън пределите на етничното ни землище. Тя е провокирана в този случай от фолклорната среда. Наблюденията разкриват сходни механизми за евангелизиране при българите католици и православните българи и – може би – наличие на българска специфика при набавянето на святост.

БЕЛЕЖКИ

1. **Георгиева, Цв.** Етноинтегрираща функция на българските светци. В: сп. Българска етнография, кн. 1, 1984, 3-12.
2. **Измирлиева, В., Иванов, П.** Житие на Сушишката светица Стойна. В: сп. Български фолклор, кн. 3, 1990, 75; **Измирлиева, В., Иванов, П.** Сушишката светица Стойна. Проблемът за светостта. В: сп. Български фолклор, кн. 2, 1991, 77.
3. **Малчев, Р.** Сюжетният тип „Летене на икона на св. Богородица” във фолклорните легендарни предания. Доклад на Националната юбилейна научна конференция по случай 120 г. от рождението на акад. Михаил Арнаудов. Русе, 9-10 октомври 1998 г. (под печат)
4. **Орманджив, Н., Начев, В.** Летопис на Троянския манастир; Летопис на Батошевския манастир; Летопис на Жендо Вичев от Котел. В: сб. Писахме да се знае. С., 1984, 277; 311; 312.
5. **Кръстева, Е.** Легенди от село Калейца. В: сп. Поселищни проучвания, кн. 3-4, 1995, 43-48.
6. **История на България от Блазиус Клайнер, съставена в 1761 година.** С., 1977, 135-137.
7. **Телбизова, М.** Българската монументално-декоративна скулптурна фигура от 16 в. Във: Фалмис. Бюлетин на банатските българи. Село Бърдарски геран, бр. 6, 1998.